

УДК 271.2 (477): 141.319.8(045)

ЛОЗОВИЦЬКИЙ Василь, протоієрей – кандидат богословських наук, доцент, завідувач кафедри Священного Писання і богосл'я, Волинська православна богословська академія, 5, вул. Градний узвіз, м. Луцьк, Україна, індекс 43025 (lozovutskiy@gmail.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5645-4309>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.46.6>

Бібліографічний опис статті: Лозовицький, В., протоієрей (2023). Антропологічні перспективи концепції «відкритого Православ'я». *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія», № 46, 96–110, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.46.6>*

АНТРОПОЛОГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ КОНЦЕПЦІЇ «ВІДКРИТОГО ПРАВОСЛАВ'Я»

Анотація. Метою статті є аналіз антропології «відкритого Православ'я» в контексті розгортання його перспективності для сучасного українського богосл'я та соціуму загалом. **Методологічні** засади дослідження складають загальні принципи наукового пошуку – об'єктивність, когнітивність, моделювання, світоглядний плюралізм, а також специфічно богословсько-філософські, релігієзнавчі – свобода совісті, толерантність і терпимість. Принципи цілісності та системності створили умови для розгляду «відкритого Православ'я» як, з одного боку, продовження релігійно-культурної традиції українського народу і водночас нової і сучасної відповіді православної традиції на виклики початку XXI століття в контексті соціально-політичних процесів в українському суспільстві в умовах зовнішньої військової агресії і загальносвітових глобальних процесів. **Наукова новизна.** Мало дослідженим, але актуальним в антропологічній та, власне, і соціальній перспективі є концепція «відкритого Православ'я», яка має внутрішній потенційний ресурс для подолання розділення православних українців на ворогуючі табори та формування цілісної православної свідомості й самосвідомості, що є надзвичайно актуальним в сучасних українських реаліях. **Висновки.** В статті здійснено аналіз основних антропологічних засновків

концепції «відкритого Православ'я» щодо її актуальності та перспективності для сучасного українського соціуму. Досліджено історичні, філософські та богословські передумови формування та опису ключових антропологічних чеснот українського віруючого в межах концепції. Серед основних антропологічних характеристик, які осмислюються та трансформуються є толерантність, волелюбність, відкритість, творчість та людяність. Відмічається позитивна роль концепції «відкритого Православ'я» у розкритті історично притаманного самосвідомості українського народу прагнення до свободи та миротворчості. Вказано на значний позитивний антропологічний потенціал «відкритого Православ'я», який розкривається в чисельних соціальних, мистецьких, наукових тощо проєктах та є суголосним сучасній соціальній доктрині Вселенського Патріархату «За життя світу».

Ключові слова: відкрите Православ'я, православна антропологія, людяність, свобода, миротворчість.

LOZOVYTSKYI Vasyl, archpriest – Candidate of Theological Sciences, Associate Professor; Head of the Department of Holy Scripture and Theology, Volyn Orthodox Theological Academy (VOTA), 5, Gradny Uzviz Str., Lutsk, Ukraine, postal code 43025 (lozovutskiy@gmail.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5645-4309>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.46.6>

To cite this article: Lozovytskyi, V., archpriest (2023). Antropoloģichni perspektvy kontseptsii «vidkrytoho Pravoslavia» [Anthropological perspectives of the concept of "open Orthodoxy"]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia "Filosofiiia" – Human Studies. Series of "Philosophy": a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, № 46, 96–110, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.46.6>

ANTHROPOLOGICAL PERSPECTIVES OF THE CONCEPT OF "OPEN ORTHODOXY"

Summary. *The purpose of the article is to analyze the anthropology of «open Orthodoxy» in the context of developing its prospects for modern Ukrainian theology and society in*

general. **The methodological foundations** of the research are the general principles of scientific research – objectivity, cognitive, modeling, worldview pluralism, as well as specifically theological and philosophical, religious ones – freedom of conscience, tolerance and toleration. The principles of integrity and systematicity created conditions for considering «open Orthodoxy» as, on the one hand, a continuation of the religious and cultural tradition of the Ukrainian people and, at the same time, a new and modern response of the Orthodox tradition to the challenges of the beginning of the 21st century in the context of socio-political processes in Ukrainian society in conditions of external military aggression and worldwide global processes. **Scientific novelty.** The concept of «open Orthodoxy», which has an internal potential resource for overcoming the division of Orthodox Ukrainians into warring camps and the formation of a complete Orthodox consciousness and self-awareness, is extremely relevant in modern times Ukrainian realities. **Conclusions.** The article analyzes the main anthropological foundations of the concept of «open Orthodoxy» in relation to its relevance and perspective for modern Ukrainian society. The historical, philosophical and theological prerequisites for the formation and description of the key anthropological virtues of the Ukrainian believer within the framework of the concept have been studied. Among the main anthropological characteristics that are understood and transformed are tolerance, freedom-loving, openness, creativity and humanity. The positive role of the concept of «open Orthodoxy» in revealing the historically inherent self-awareness of the Ukrainian people's desire for freedom and peacemaking is noted. The significant positive anthropological potential of «open Orthodoxy» is indicated, which is revealed in numerous social, artistic, scientific, etc. projects and is consonant with the modern social doctrine of the Ecumenical Patriarchate «For the Life of the World».

Key words: open Orthodoxy, Orthodox anthropology, humanity, freedom, peacemaking.

Постановка проблеми. Сучасна українська богословська думка з часів початку незалежності України опинилася в ситуації суспільно-політичного та суспільно-культурного тиску обставин в яких їй доводиться діяти та розвиватись. Розділення

православ'я на ворогуючі табори представників Московського та Київського Патріархатів, окрім того, що сформувало певний унікальний тип українського православного віруючого, в свідомості якого (з обох боків) закарбувався образ ворога – також православного, але «неправильного», зумовила і тенденції розвитку богослов'я, яке, в межах Московського Патріархату не спроможне було відірватись від тенденцій розвитку російського православ'я, а в межах Київського Патріархату шукало власний шлях балансує між неопатристикою та тенденціями літургійного богослов'я сприйнятими із заходу.

Виконуючи, більшою мірою, соціальні, а якщо слідувати концепції «політичного православ'я» соціально-політичні запити утвердження українського богослов'я вітчизняні православні богослови мало або ж лише дотично звертались до антропологічної проблематики. Щоб зрозуміти тенденції та можливості трансформацій антропологічних уявлень необхідно ретельно вивчати праці догматичного, еклезіологічного, есхатологічного тощо характеру. Водночас, специфічні умови розвитку українського православ'я не могли не створити і особливий підхід до православної антропології, навіть тоді коли він не є самостійною концепцією, а похідним від загальних богословських пошуків.

Метою даної статті є аналіз антропології «відкритого Православ'я» в контексті розгортання його перспективності для сучасного українського богослов'я та соціуму загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До українських православних богословів, які тією чи іншою мірою працюють в межах ідей «відкритого православ'я» можна віднести диякона Миколу Денисенка, архімандрита Кирила Говоруна, протоієрея Георгія Коваленка. Цих мислителів об'єднує прагнення глибокого оновлення української православної богословської думки з наявним результатом не лише в теоретичній, але і практичній площині. Концепція «відкритого Православ'я» передбачає утвердження нового типу мислення та усвідомлення, в якому Православ'я бачиться та розуміється як «відкрита система, яка віднаходить переконливі аргументи для самодостатньої ідентичності, для мирного співіснування з іншими духовними традиціями і для пошуку відповідей на виклики, які постали перед Україною і людством» (Коваленко, 2018, с. 49).

Виклад основного матеріалу. Мало дослідженим, але актуальним в антропологічній та, власне, і соціальній перспективі є концепція «відкритого православ'я», яка має внутрішній ресурс для подолання розділення православних на ворогуючі табори та, як в богословському контексті, так і в практичному вимірі, формування цілісної православної свідомості та самосвідомості, що є надзвичайно актуальним в сучасних українських реаліях.

Важливою рисою цієї концепції є її відповідність українській ментальності, характерними рисами якої, з давних давен, були глибока релігійність у поєднанні із широю толерантністю до інших вірувань. Зокрема, Анатолій Колодний серед характерних рис релігійних процесів в Україні виділяє поліконфесіоналізацію «релігійного життя при загальному толерантному ставленні українця до різних конфесійних виявів релігійності» (Колодний, 2006, с. 114). Водночас, проблемним її полем є багатовіковий вплив на українське православ'я російської імперської ідеології, яка потужно транслювалася в український соціум через Церкву, формуючи богослов'я вороже щодо інших релігій та законсервоване у капсулі власної «істинності», що і стало причиною сформованого на сьогодні специфічного типу українського православного, в якому узгоджуються любов до Бога та пошук шляху до Нього та, одночасно, вороже ставлення до православного іншої української православної конфесії.

Не зважаючи на те, що творці концепції «відкритого Православ'я» визначають еклезіологію важливою її складовою (Коваленко, 2021b, с. 58), між тим ретельний аналіз змісту вказує на її глибоку антропологічну сутнісну вкоріненість. Зокрема, «На думку авторів концепції «відкрите Православ'я – це неієрархічна соборноправна спільнота православних християн з відкритою громадянською позицією, які займаються освітою і просвітою та, спираючись на традиції Православ'я та сучасне знання намагаються втілювати біблійні цінності у власному житті та спільних проектах. Відкрите Православ'я – це: Православ'я, відкрите до суспільства і людей; Православ'я відкрите до знань і технологій; Православ'я відкрите до діалогу і пошуку відповідей; Православ'я, відкрите до інших конфесій і релігій; Українське православ'я, яке відкрите до Світового православ'я;

Православ'я, яке відкривається; Православ'я яке відкриває себе собі; Мережа людей і проєктів» (Коваленко, 2021b, с. 59). Відтак, «відкрите Православ'я» не є організацією чи окремою Церквою, певною мірою воно не є і завершеною богословською течією. «Відкрите Православ'я» є «ідея, яку кожен, хто її сприймає, може втілювати у власному житті і у власному проєкті» (Коваленко, 2018, с. 55).

Абсолютно очевидним є те, що означена концепція може набути життєздатності лише за умови формування нового типу православної особистості, яка в собі буде втілювати зазначені якості – відкритість до життя у широкій палітрі його проявів. Означена відкритість потребує внутрішньо вільної, волелюбної людини. Через це прот. Георгій Коваленко неодноразово посиляється на світоча української філософії Григорія Савича Сковороду та українського філософа свободи Тараса Шевченка, як виразників української традиційної ментальності, зазначаючи, що «саме завдяки Шевченкові в українському народі та українській церкві не згас дух прагнення незалежності. Натомість Сковороді ми завдячуємо оригінальністю української філософської традиції» (Коваленко, 2021b, с. 36).

Важливою чеснотою українського «відкритого» православного є його здатність базувати свої життєві вибори на біблійних заповідях, але з критичним аналізом суспільної та соціальної ситуації в якій він знаходиться. Це одна із важливих антропологічних чеснот, в якій закладена здатність до подолання особистісного догматизму. Прот. Георгій Коваленко звертається до біблійного прикладу жінки, яка хоче бути вільною. Зауважуючи на тому, що у неї є вибір між двома типами поведінки, він наголошує на важливій антропологічній даності – свободі вибору, яка, згідно християнства, завжди діє в людині, якщо навіть вона цього не усвідомлює. Зокрема, Г.Коваленко задається питанням: «Який вихід їй можна запропонувати?» (Коваленко, 2021a, с. 101). Відповідаючи, він спершу змальовує образ переважної більшості православних з догматизованою свідомістю, які не здатні подолати «букву» Закону – «підкоритися, змиритися і терпіти, навіть, якщо не любиш, і, навіть, коли б'ють». Інший варіант – євангельська притча Христа про подружню зраду із якої очевидним є те, що терпіння та покора не здатні оживити

шлюб, який вже помер (Коваленко, 2021а, с. 101). В українських реаліях православний повинен розпізнати зраду церкви, яка підкорилася неоімперській ідеології «руського міра» – це специфічна метафора шлюбу, який вже помер, де під шлюбом розуміється ідеологія, яка вже є мертвою для України, ідеологія сліпої покори, втрати свободи та ідентичності.

В концепції «відкритого Православ'я» свобода, яка в православній богословській антропології є ключовою характеристикою розуміння людини як образу Божого, набуває свого поглиблення. Це найголовніша чеснота та цінність, оскільки «Бог дарував людям Свободу ще в Раю і підтвердив це на Синаї в першій же Заповіді: «Я Господь, Бог твій, що вивів тебе... з дому рабства» (Коваленко, 2015–2016, с. 42–44).

Водночас, за умов постійного декларування богословами цінності свободи сучасний православний нерідко демонструє протилежні їй якості – патерналізм, догматизм та консерватизм. Людина, поєднуючи в собі духовні та соціально-біологічні якості, реалізує існуючу в ній свободу як в межах природної детермінації та соціо-культурної обумовленості, так і поза їхніми межами. В межах природної детермінації та соціо-культурної обумовленості людині властиво здійснювати свободу вибору, але поза їх межами людина здатна творити власну особистість, здатна на прояв свободи бути Іншою. На думку митрополита Іона Зізіуласа свобода вибору людини завжди обмежена певною доступною людині кількістю варіантів (Йоан Зізіулас, 2005, с. 42). Проявляти ж свободу волі людині властиво в межах її природного устрою та структури внутрішньої взаємодії волі та інших сфер індивідуалізованої природи людини в такий спосіб, що вона це здійснює і поза сферою віри.

Якісно відмінна свобода вибору та волі базується на розумінні особистісного образу буття, в якому стверджується онтологічна первинність особистості у відношенні до природи, відповідно до образу буття Святої Тройці (Йоан Зізіулас, 2005). Означене є можливістю для людини повного вираження творчого потенціалу особистості, який найбільшою мірою розкривається у спілкуванні людини з Богом та у людському спілкуванні. Зокрема, у соціальній доктрині Православної Церкви «За життя світу. На шляху до соціального етосу Православної Церкви»

наголошується: «Сказати, що ми створені для служіння Богу, означає стверджувати, що ми покликані до спілкування в любові: до сопричастя Царству Отця, і Сина, і Святого Духа; і через спілкування з Богом-Трійцею – до любовного спілкування зі своїми ближніми і з усім космосом» (За життя світу, 2020).

Водночас, на рівні соціокультурної обумовленості особа програмується соціальними, релігійними та культурними ідеологемами. Зокрема, Георгій Коваленко показує як скорочена форма заповіді «Я, Господь Бог твій. Нехай не буде в тебе інших богів, крім Мене» (Православний катехізис, 2012, с. 250, 259) стала фундаментом для формування «закритого» типу православного віруючого, для якого свобода можлива лише в чітко визначених межах і вірність Богові автоматично переноситься на вірність одній єдиній Церкві. Таким чином, визнання цінності свободи на теоретичному, богословському рівні перетворювалось на закріплення свідомості на рівні буденному. Тому важливим, на думку Георгія Коваленка, є повний текст означеної заповіді, який був цитований свт. Петром (Могилою) ще у XVII столітті – «Первая заповедь сия: Аз есмь Господь Бог твой, изведый тя от земли Египетския, от дому работы. Да не будут тебе бози инии разве Мене» (Коваленко, 2015–2016, с. 42–44). Повний текст заповіді формує зовсім іншу антропологію, оскільки в першу чергу вказує на цінність свободи, на сутнісне людське покликання бути вільною.

Варто звернути увагу на важливу антропологічну тенденцію «відкритого Православ'я». В той час, коли християнські лідери пропонують знайти вихід із кризового стану сучасного суспільства в Любові, оскільки Любов в Православ'ї «розглядається в якості найвищої онтологічної характеристики Пресвятої Трійці» (Гаврилюк, 2013, с. 242) і, в такий спосіб, є онтологічним базисом для єдності та свободи, концепція «відкритого православ'я» не бере цю тенденцію на озброєння, а наголошує на інших важливих людських чеснотах, зокрема на взаємній довірі і спільних цінностях, на необхідності врахування інтересів кожної із сторін взаємодії та необхідності поваги до автономії кожної людини, структури чи проекту (Коваленко, 2021b, с. 196). Означена тенденція вказує на оригінальність концепції та утвердження власного шляху, який більшою мірою базується на соціальних засновках, а, відтак, і на антропологічних

чеснотах, які притаманні широкому загалу, ніж на богословських, які потребують глибокого занурення в духовну спадщину Православ'я.

Проблема формування активної життєвої позиції, тобто відкритості до світу, на противагу «закритості» до світу, що є характерним для російського православ'я, вирішується в межах також і теологічної естетики. Сучасне мистецтво виступає однією із важливих платформ на яких можливе формування новітньої самосвідомості православного. Сучасне мистецтво, порушуючи найбільш актуальні теми сьогодення України здатне бути дорогою до Бога, оскільки в символах та образах його відображаються нерідко фундаментальні основи православної онтології. Зокрема, проєкт «Ікони на ящиках з-під набоїв» Софії Атлантової та Олександра Клименка символізує перемогу життя над смертю, де символом смерті є ящик від зброї, а символом життя – ікона (Коваленко, 2021b, с. 202).

Концепція «відкритого Православ'я» формує чітку громадянську позицію віруючого, яка відповідає богослов'ю миру, оскільки «ніщо так не суперечить волі Бога щодо істот, створених за Його образом і подобою, як насильство людини над людиною, і немає більшого блюзнірства, ніж організована практика масових убивств» (За життя світу, 2020). Слідуючи офіційній позиції Константинопольського патріархату щодо утвердження цінності життя, православні покликані до миробудування в широкому контексті – від особистісної позиції до суспільної думки. Приймаючи до реалізації гасло «Україна – наш спільний дім», православному рекомендується слідувати наступним миротворчим заходам: « – молитися з мир в Україні, за зцілення по подолання суспільних розломів, відновлення справедливості, правосуддя та верховенства права; – відмовитися від уживання мови ворожнечі на адресу один одного, в тому числі на адресу представників інших конфесій, спільнот, соціальних груп, політичних партій, органів влади; – розвивати міжконфесійну співпрацю в різних царинах, спрямованих на утвердження справедливості та розбудову миру...; – творити в суспільстві культуру екуменічної та міжрелігійної співпраці на благо всіх співгромадян, заохочувати до позитивних ініціатив та відзначати позитивний досвід співпраці» (Коваленко, 2021b, с. 104).

В сучасних умовах війни означена проблема є однією із найважливіших антропологічних проблем, оскільки порушує перед православним найскладнішу задачу – зберегти любов в серці в умовах зла, насильства та ненависті. Слідуючи за зовом природних пристрастей відповідати негативними емоціями на зло є абсолютно природньо, і водночас, будь-яке насильство – це «гріх *par excellence*. Воно цілковито суперечить нашій створеній природі й надприродному покликанню шукати союзу любові з Богом і ближнім. Воно заперечує божественний порядок реальності, тобто порядок миру, спілкування й милосердя. Воно заперечує і пригнічує божественну гідність, властиву кожній душі, і зазіхає на образ Божий у кожному з нас» (За життя світу, 2020).

В той же час, православ'я шануючи усіх мучеників за мир «як свідків сили любові» та закликаючи кожного слідувати шляхом миротворення, усвідомлює, «що в занепалому і роздробленому світі бувають періоди, коли не існує виключно мирних засобів плекати мир для всіх. Беззастережно засуджуючи всіякого роду насильство, воно, однак, визнає трагічну необхідність того, щоб окремі особи, спільноти або держави використовували силу для захисту себе та інших від безпосередньої загрози насильства» (За життя світу, 2020).

В межах богослов'я миру розглядається і проблема взаємодії з навколишнім природним світом. Концепція «відкритого православ'я» є суголосною з позицією патріарха Варфоломія, якого, відповідно до його осьового служіння, називають «зеленим» патріархом. Георгій Коваленко акцентує увагу на тому, що релігійне життя не вичерпується чистотою та святістю духовного світу, а перебуває в тісній взаємодії з навколишнім світом. Сучасний стан залучення повсякденності людини у взаємодію з досягненнями науки і техніки, які не завжди є нейтральними щодо природи і часто є шкідливими, потребує формування нового типу мислення людини та нового способу життя (Коваленко, 2021b, с. 109).

Передусім, необхідно сформувати нову екологічну свідомість в якій людина поверне творінню, яке було замислене Богом, його гідність, оскільки воно є «благим творінням Божим і благодатним даром усім Його створінням» (За життя світу, 2020). Сформована сучасним споживацьким суспільством позиція ставлення

до природи, як до невичерпної комори, повинна змінитись на раціональне та свідоме ставлення, оскільки до спасіння покликана не лише людина, але і вся космічна реальність. В такий спосіб, шлях людини до спасіння з необхідністю передбачає і її місію щодо природи, її відповідальність та «невтомну турботу про цілісність і процвітання» творіння (За життя світу, 2020).

Формування нових акцентів у самосвідомості людини неможливе поза зверненням до моральної площини, особливо коли йдеться про шляхи побудови діалогу між різними релігійними течіями та «обміну культурними надбаннями і духовними дарами як на рівні держав, так і на рівні церков» (Коваленко, 2021b, с. 14). Мораль, як загально людська цінність, найбільшою мірою є місцем зіткнення добра та зла, свободи та неволі, освіченості та невігластва. Високо моральна особистість здатна втілювати в собі моральний імператив Канта, який вимагає від суб'єкта чинити «лише відповідно такій максимі, керуючись якою ти водночас здатен побажати, щоб вона стала всезагальним законом» (Кант). Означена максима, хоча і не є християнським каноном, між тим найбільшою мірою виражає ключову категорію антропології «відкритого Православ'я» – людяність, оскільки вчиняючи морально людина являє собою все людство.

Означене походить із розуміння того, що моральна дія завжди є дією універсального характеру, тобто вона перевершує конфесійні чи культурні, чи етнічні вимоги. В такий спосіб, мораль – є фундаментом єдності людства. Оскільки, «відкрите православ'я пропонує нову модель і новий формат єдності релігійної спільноти України, яка передбачає плюральність і багатомірність відносин, де не знищується унікальність жодної з релігійних спільнот і вітається релігійне, конфесійне і юридичне розмаїття» (Коваленко, 2021b, с. 14) єдино можливим шляхом забезпечення означеної пропозиції є формування нової внутрішньої людини в основі якої є людяність. Формування людяності в собі завжди передбачає здатність побачити її в Іншому, здатність бути відкритим.

І хоча, як сказано в соціальній доктрині «За життя світу...» «наразі видима єдність усіх \diamond видається лише далеким сподіванням» (За життя світу, 2020) між тим, послідовне слідування зазначеній концепції з необхідністю принесе свої плоди.

Християнське розуміння єдності передбачає єдність між Богом і людством на основі діалогу, який «ініціюється Богом і ведеться через Божественний Логос» (За життя світу, 2020). Формуючи новітню еклезіологію, яка наголошує на тому, що Церква «відкрита до всього, що тільки істинне, що чесне, що справедливе, що чисте, що любе, що гідне слави, що тільки чеснота та похвала» (За життя світу, 2020) Церква формує і нову антропологію, в якій людина є також відкритою.

Оскільки Церква «існує як конкретна реальність містичного Тіла Христового», то кожен православний будучи складовою частиною цього Тіла, слідує онтологічно її шляху. Слідом за відкритістю Церкви, яка, водночас, мислить себе «як єдину, святу, соборну й апостольську Церкву», православний покликаний з повноти Любові, наявної в Церкві, ділитися «духовними багатствами своєї традиції» не хизуючись власною істинністю, а «із бажання вчитися з досвіду християн усього світу».

Будучи ідейно суголосним із соціальною концепцією «За життя світу...» «відкрите Православ'я» вітає релігійне, конфесійне і юрисдикційне розмаїття, виходячи із розуміння того, що «повнота таїни Логосу Божого виходить за межі людського розуміння й розкривається настільки численними й дивовижними способами, що їх неможливо порахувати або досягнути» (За життя світу, 2020). І так, як Церква в цілому «шукає діалогу з іншими релігійними традиціями не з бажання змінити зміст своєї віри і тим паче не з сумніву щодо достатності цього змісту, але з побожної любові до всіх, хто шукає Бога і Його блага, з твердим переконанням, що Бог не виключив жодного народу з участі в пізнанні Його слави і благодаті» (За життя світу, 2020), здатність до сприйняття релігійного та конфесійного різноманіття постає однією із «антропологічних» чеснот «відкритого» православного віруючого.

Висновки. Соціокультурні та політичні умови становлення незалежності України створили передумови для появи на основі традиційної християнської антропології в межах концепції «відкритого Православ'я» унікального типу православної антропології. Її важливою характерною рисою є вкорінене в українській ментальності толерантне ставлення до інших релігійних поглядів та вчень. З цього можна зробити висновок, що властива українцю відкритість до різноманіття людського світоглядного

світу виявилась на часі і збагачує своїм прикладом християнську антропологію в цілому. В той час як богослов'я Іншого та літургійне богослов'я лише в останні століття почали поступово формувати основи для відкритого сприйняття різноманіття культур та народів, українська ментальність та православність була практичним втіленням цієї відкритості.

Важливим в антропологічному аспекті є спадковість культурного та релігійного засновків. Притаманна українцю толерантність та волелюбність, які розкриті в філософській та філософсько-богословській думці України, в працях Г. Сковороди, Т. Шевченка та інших українських мислителів уможливила, попри століттями цілеспрямоване транслювання імперської російської ідеології, збереження осьового фактору національної самосвідомості, прагнення до свободи вибору та отримання Церкви, яка б втілювала найголовніші християнські чесноти – свободу, творчість та Любов. В такий спосіб, запропонована концепцією «відкритого Православ'я» модель «відкритої» православної особи не є штучною антропологічною концепцією на кшталт «радянської людини», а є продовженням вкоріненої унікальної української самосвідомості, що розкриває перед «відкритим Православ'ям» широкі антропологічні перспективи.

Питання формування нової екологічної свідомості, яке потужно розвивається Вселенським Патріархом Варфоломієм, виходить за межі виключно необхідності, як зауважує Григорій Коваленко, «переосмислення і змін екологічної культури в богослов'ї та богослужбових практиках», а потребує сутнісної трансформації суспільної свідомості, в якій Православ'я може відігравати одну із ключових ролей через традиції та обряди. «Відкрите Православ'я» оскільки не є новою релігійною структурою, а є соціально-православною концепцією має внутрішній потужний потенціал для формування новітньої суспільної екологічної свідомості широкого загалу на ґрунті православних звичаїв, традиції та вчень.

В умовах війни зростає роль естетики в антропологічному аспекті. Постійне споглядання і переживання горя та страждань занурюють людську свідомість у негативні прояви людського життя. Богословська естетика здатна переорієнтувати людську свідомість із «смерті» до «воскресіння». Тому практика тісної взаємодії із сучасним мистецтвом, що її проводить «відкрите

Православ'я» поєднує світське та релігійне у відповіді на сенсожиттєві питання особистості та суспільства. Мережева модель «співпраці людей і проєктів, де взаємодія базується на спільних цінностях» формує платформу для широкого розкриття творчого потенціалу людини, її образу та подоби Бога.

На ґрунті вище зазначених антропологічних чеснот, які розкриваються в проєктах «відкритого Православ'я» формується важлива антропологічна якість – миробудування, яка відіграє, в контексті християнства, важливу роль у дії спасіння, оскільки «блаженні миротворці, бо вони синами Божими назвуться», відповідно до заповіді Ісуса Христа.

Вище зазначене вказує на потужний антропологічний потенціал концепції «відкритого Православ'я», як в контексті сучасних українських реалій війни, так і в широкому світовому контексті. Концепція «відкритого Православ'я» може виступати базисом для подальшого розвитку української православної богословської думки у всьому спектрі її проявів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилюк Т. В. Людина в християнській антропології ХХ – ХХІ століття. Монографія. Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2013. 334 с.
2. За життя світу. На шляху до соціального етосу. Соціальне вчення Православної церкви. URL: https://risu.ua/za-zhittya-svitu-na-shlyahu-do-socialnogo-etosu-pravoslavnoji-cerkvi_n103522
3. Йоан Зізулас. Буття як спілкування. Дослідження особистісності і Церкви. / Пер. з англ. Київ: Дух і літера, 2005. 276 с.
4. Коваленко Георгій, протоієрей. Мирний план для православних юрисдикцій України. *Стратегії примирення. Роль Церков в Україні (нід заг. ред. С.М. Бортника)*. Київ: Видавництво «Ріджи», 2021. 216 с.
5. Коваленко Ю.І. Концепція «Відкритого Православ'я»: функціональність та перспективи розвитку. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук. Київ, 2021. 266 с.
6. Коваленко Юрій (Георгій). Як із заповіді зникла свобода і чому важливо її повернути. *Релігійна свобода: на перехресті епох, країн і культур. Науковий щорічник*. № 19. За заг. ред. проф. А.Колодного. Київ: УАР, 2015–2016. С. 42–44. DOI: 10.32420/rs.2016.19.1.918
7. Коваленко Ю. Відкрите Православ'я як альтернатива і перспектива. *Українське релігієзнавство*. 2018. № 86. С. 48–57. DOI: 10.32420/2018.86.706.
8. Колодний А.М. Основи Релігієзнавства: курс лекцій. Дрогобич: Коло, 2006. 167 с.

9. Кушаков Ю.В. Кант (Kant) Іммануїл. *Історія філософії. Словник*. URL: https://pidru4niki.com/69789/filosofiya/kant_kant_immanuyil

10. Православний катехізис. Основи християнського віровчення. Київ: Видавничий відділ Української Православної Церкви, 2012. 334 с.

REFERENCES

1. Havryluyk T.V. (2013). *Ludyna v xrystyianskiy antropologii XX – XXI stolittia* [Man in Christian anthropology of the XX – XXI centuries]. Monografia. Kyiv: Tov. «NVP «Interservis». [in Ukrainian].

2. *Za zhyttia svitu* (2020). *Na shliakhu do sotsialnoho etosu. Sotsialne vchennia Pravoslavnoi tserkvy*. [For the Life of the World: Toward a Social Ethos of the Orthodox Church]. Retrieved February 27, 2023, from: https://risu.ua/za-zhittya-svitu-na-shlyahu-do-socialnogo-etosu-pravoslavnoji-cerkvi_n103522 [in Ukrainian].

3. Yoan Ziziulas (2005). *Buttia yak spilkuвання. Doslidzhennia osobystisnosti i Tserkvy*. [Being as Communion. Studies in Personhood and the Church] / Per. z anhl. Kyiv: Dukh i litera [in Ukrainian].

4. Kovalenko Georgii, protoierei (2001). *Myrnyi plan dlya pravoslavnyx iurisdiktsiy Ukrainy*. [Peace plan for Orthodox jurisdictions of Ukraine]. *Strategii prymyrennia. Rol Zerkov v Ukraini* (pid zag. red. S.M. Mportnyka). Kyiv: Vydavnytvo «Ridschi». [in Ukrainian].

5. Kovalenko U. I. (2021). *Konzeptiia «Vidkrytogo Pravoslavia»: funktsionalnist ta perspektyvy rozvytku*. [The concept of «Open Orthodoxy»: functionality and prospects for development]. *Dysertazia na zdobuttia naukovoogo stupenia kandydata filosofskyyx nauk*. Kyiv. [in Ukrainian].

6. Kovalenko Iurii (Georgii) (2015–2016). *Iak iz zapovidi znykla svoboda i chomu vashchlyvo ii povernuty*. [How freedom disappeared from the commandment and why it is important to bring it back]. *Religiina svoboda: na perexresti epox, krain i kultur. Naukovyi schorichnyk*. № 19. Za zag. red. prof. A. Kolodnogo. Kyiv: UAR. P. 42–44. [in Ukrainian].

7. Kovalenko U. (2018). *Vidkryte Pravoslavia iak alternatyva i perspektyva*. [Open Orthodoxy as an alternative and perspective]. *Ukrainske religieznavstvo*. № 86. P. 48–57. [in Ukrainian].

8. Kolodnyi A.M. (2006). *Osnovy Relihiieznavstva: kurs lektsii*. *Fundamentals of Religious Studies: a course of lectures*. Drogobych: Kolo. [in Ukrainian].

9. Kushakov Yu. V. Kant (Kant) Immanuel. *Istoriia filosofii. Slovnyk*. [Kant (Kant) Immanuel. *The history of philosophy. Dictionary*]. Retrieved March 01, 2023, from: https://pidru4niki.com/69789/filosofiya/kant_kant_immanuyil [in Ukrainian].

10. *Pravoslavnyi katekizys* (2012). *Osnovy xrystyianskogo virovchennia*. [Orthodox catechism. Basics of Christian belief]. Kyiv: Vydavnychiy viddil Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy. [in Ukrainian].